

محتوا: شرح و تفسیری عارفانه از سوره یوسف

نوع نثر: ساده و روان

نوع ادبی: غنایی

لحن: روایی

درس هفتم

جمال و کمال

پایدار، همیشگی دانایی، علم

تشبیه

آگاه باش بدان که قرآن مانند است به بهشت جاودان؛ در بهشت از

دایره قرمز: سجع

وجود دارد
غیر اسنادی

مجاز: کثرت وزیادی هزارگونه نعمت است و در قرآن از هزارگونه پند و حکمت است.

تشبیه و مَثَلِ قرآن، مَثَلِ آب است روان؛ در آب، حیات تنها بود و در

تضاد: تن و دل

قرآن حیات دلها بود.

تفسیر سوره یوسف (ع)

یعقوب: تعقیب کننده (از پیامبران الهی که نام او در قرآن آمده است)
یوسف: حسن روزافزون (از پیامبران بنی اسرائیل)
زلیخا: جای لغزیدن (نام زن عزیز مصر که عاشق یوسف شد)

جناس ناهمسان: وفا و جفا - چاه و گاه

حرف ربط

در قرآن، قصه‌ها بسیار است و **لکن** قصه یوسف **علیه السلام** نیکوترین قصه هاست.

خطوط سبز: تضاد

این قصه، عجب‌ترین قصه هاست؛ زیرا که در میان دو ضد جمع بود: هم **فُرْقَت** بود و هم **وُصِلت**؛ هم **مَحنت** بود، هم **شادی**؛ هم **راحت** بود، هم **آفت**؛ هم وفا بود، هم **جفا**؛ در **بدایت** بند و **چاه** بود، در نهایت **تخت** و **گاه** بود؛ پس چون در او این چندین **اندوه** و **طرب** بود، در نهاد خود شگفت و **عجب** بود.

تخت شاهی
مجاز: پادشاهی

مجاز از زندان

فک اضافه

گفته‌اند «نیکوترین» از بهر آن بود که یوسف **صدیق**، **وفادار** بود و یعقوب خود او را **به صبر آموزگار** بود، و زلیخا در عشق و درد او **بی قرار** بود، و **اندوه** و **شادی** در این قصه **بسیار** بود، و خبردهنده از او، **ملک جناب** بود.

پادشاه ج ملوک
مسلمت
(از نام های خداوند)

خلق و خو

چهره، ظاهر

قصه حال یوسف را نیکو نه از **حُسن صورت** او گفت، بلکه از **حُسن سیرت** او گفت؛ زیرا که **نیکو** **خو**، بهتر هزار بار از **نیکورو**، نبینی که یوسف را از روی نیکو، بند و **زندان** آمد و از خوی نیکو، **امر** و **فرمان** آمد؟ از روی نیکوش **حس** و **چاه** آمد و از خوی نیکوش **تخت** و **گاه** آمد.

حذف فعل
(معنوی)

جناس ناهمسان

پادشاه عالم، خبر که داد در این قصه، از **حُسن سیرت** او داد، نه از **حُسن صورت** او داد، تا اگر نتوانی که صورت خود را چون صورت او گردانی؛ بتوانی که سیرت خود را چون سیرت او گردانی.

استعاره: از خداوند
توجیح باطن بر ظاهر

آنکه گفتیم سیرتش نیکوترین سیرت‌ها بود، از بهر آنکه در **مقابله جفا**، وفا کرد و در **مقابله زشتی**، **مدارا** و **خوبی** کردن **دربابر بدی** آشتی کرد و در **مقابله لثیمی**، کریمی کرد.

پستی، فرومایگی

برادران یوسف، چون او را **زیادت نعمت** دیدند و یعقوب را **بدو میل** و **عنایت** دیدند، **آهنگ** کید و **مکر** و **عداوت** کردند تا مگر او را **هلاک** کنند و عالم از آثار وجود او **پاک** کنند. **تدبیر** برادران بر خلاف **تقدیر** رحمان آمد. **ملک** تعالی او را **دولت** بر **دولت** کرد و **مملکت** و **نبوت**، **زیادت** بر **زیادت** کرد، تا **عالمیان بدانند** که هر **گز** کید **کایدان** با **خواست** خداوند **غیب‌دان** **برابر نیاید!**

کنایه: کشتن
سرنوشت، امر خدا

اشفاق: ج: کاید، حيله گران هم **آوا**: **خواست**: بلند شدن

تلمیح: و مکروا و مکروا لله و الله خیر الماکرین

تفسیر سوره یوسف **علیه السلام** احمد بن محمد بن زید طوسی

از دانشمندان قرن هفتم هجری

نام اصلی کتاب: **الستین الجامع الطائف البساتین**

- خواست: اراده
- کریمی: بخشندگی
- عنایت: توجه داشتن، مهربانی
- جفا: ستم، بی وفایی
- عداوت: دشمنی
- کید: مکر و فریب
- آثار: نشانه‌ها
- نبوت: پیامبری

- فرقت: جدایی
- وصلت: پیوستگی
- بدایت: آغاز و اول هر چیز
- طرب: شادی
- صدیق: راستگو
- محنت: رنج
- آفت: آسیب، بلا
- حسن: خوبی، نیکویی

فارسی ۱

اشتراک در واج های پایانی + اشتراک در وزن = **سجع متوازی** (هرکه با بدان نشیند، نیکی نبیند)
 اشتراک در وزن = **سجع متوازن** (در دیده دشمنان خار و بر روی دوستان خال)
 اشتراک در واج های پایانی = **سجع مظهر** (هرکه را ز در ترازوست، زور در بازوست)

کارگاه متن پژوهی

قلمرو زبانی

- با توجه به متن درس، معادل معنایی کلمه های زیر را بنویسید.
 دولت (اقبال، نیک بختی) کریمی (بخشنده گی...) لئیمی (پستی، فرومایگی)
- کدام قسمت جمله زیر حذف شده است؟ نوع حذف را مشخص کنید.
 «نیکوخوا، بهتر هزار بار از نیکو رو.» حذف فعل است به قرینه معنوی - از معنا و مفهوم جمله متوجه حذف فعل می شویم
- در فارسی معیار و رایج، برخی واژه ها به دو شکل، تلفظ می شوند؛ نظیر «مهربان، مهربان».
 در گفتار عادی، از هر دو گونه تلفظی می توان استفاده کرد اما در شعر، با توجه به وزن و آهنگ، باید تلفظ مناسب را انتخاب کرد.
 ■ در متن درس، واژه های دو تلفظی را بیابید. آموزگار - جاودان

قلمرو ادبی

- در بند ششم متن درس، کدام نوع از روابط معنایی واژه ها، بر زیبایی سخن افزوده است؟ تضاد
- در جمله زیر، دو رکن اصلی تشبیه (مشبه و مشبه به) را مشخص کنید.
 «قرآن مانند است به بهشت جاودان.» قرآن مشبه، مانند: ادات تشبیه، بهشت مشبه به، جاودان: وجه شبه
- در عبارت زیر، کدام واژه ها «جناس» دارند؟ چاه و گاه
 «از روی نیکوش، حبس و چاه آمد و از خوی نیکوش تخت و گاه آمد.»
- به واژه هایی که در پایان دو جمله بیابند و از نظر صامت و مصوت های پایانی، وزن یا هر دوی آنها هماهنگ باشند، واژه های «مُسَجَّع» و به آهنگ برخاسته از آنها «سجع» می گویند.
 نمونه:
 هنر، چشمه زاینده است و دولت پاینده.
 ملک بی دین باطل است و دین بی ملک، ضایع.
 محبت را غایت نیست؛ از بهر آنکه محبوب را نهایت نیست.
 ■ دو عبارت مسجع از متن درس بیابید و ارکان سجع را مشخص نمایید.

در بهشت از هزار گونه نعمت است و در قرآن از هزار گونه پند و حکمت است
 از روی نیکویش حبس و چاه آمد و از خوی نیکویش تخت و گاه آمد

سجع در نثر در پایان دو جمله می آید . - شرط اساسی ایجاد سجع وجود دو جمله است
شعر و نثری که سجع در آن به کار رود مسجع نامیده می شود

سجع در شعرمعمولاً " در وسط و پایان مصراع ها می آید
ای صاحب کرامت ، شکرانه سلامت روزی تفقدی کن ، درویش بی نوا را

قلمرو فکری

۱ به چه دلیل نویسنده معتقد است که: «مَثَلُ قرآن، مَثَلُ آبِ روان است.»؟

چون مانند آب پاک کننده است . آب مایه زندگی جسم انسان است و قرآن مایه حیات و سبب پاکی روح آدمی است

۲ کدام بخش از متن درس، به مفهوم آیه شریفه «و مَكْرُوا و مَكَرَالله وَاَللهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ.»

(آل عمران، آیه ۵۴) اشاره دارد؟
عالمیان بدانند که هرگز کید کایدان با خواست خداوندغیب دان برابر نیاید

۳ بیت زیر، با کدام عبارت درس، ارتباط معنایی دارد؟
نیکوخو ، بهتر هزاربار از نیکو رو

■ صورت زیبای ظاهر هیچ نیست ای برادر، سیرت زیبا ییار سعدی

برتری رفتار و کردار نیک بر چهره و ظاهرزیبا

۴ درباره ارتباط مفهومی دو عبارت زیر، توضیح دهید.

■ «الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ.»

■ یعقوب، خود او را به صبر آموزگار بود.

۵ ما را به صبر و شکیبایی دعوت می کند زیرا صبر کلید گشایش مشکلات است

همان طوری که حضرت یعقوب (ع) در فقدان حضرت یوسف (ع) سال ها

صبوری کرد و در نهایت غم هجران او به پایان رسید .

غزلیات
سعدی

شعرخوانی
بوی گل وریحان‌ها

کنایه: از خود بی خود شدن
من را: مفعول
گل سرخ
گیاه خوش بو

مجاز: گیاهان

بی‌خوشی‌م کردی، بوے گل وریحان‌ها

برتری عشق واقعی
بر زیبایی های طبیعت

با یاد تو افتادم از یاد برفت آنجا

وفاداری در
پیمان بستن با معشوق

بعد از تو روا باشد (نقض) همه پیمان‌ها

ارزشمندی غم عشق

کوته‌نظری باشد، رفتن به گلستان‌ها

استعاره:
مشکلات و سختی‌ها

چون عشق حرم باشد، سهل است بیابان‌ها

دروغدار
جاودانگی عشق حقیقی

می‌گویم و بعد از من گویند به دوران‌ها

عاشق، شیدا
وقتی دل سودایی، می‌رفت به بُتان‌ها

شکوفاشدن
استعاره: گل برگ گل
که نعره زدی بلبل، که جامه دیدی گل

تضاد و تکرار
تا عهد تو در بتم عهد همه بشکستم

کنایه: همراه بودن
تشیبه
تا خار غم عشقت آویخته در دامن

مجاز: کعبه
گر در طلبت رنجی ما را برسد شاید

واج آرایبی
می‌گویم و بعد از من گویند به دوران‌ها

تناسب
تشخیص و استعاره

تشخیص
کنایه: آواز خواندن

کنایه: زیرا گذاشتن

کنایه: عاشق شدن

شایسته است

اشتیاق

کلیات اشعار، غزلیات، سعدی

نقض: شکستن عهد و پیمان - هم آوا: (نغز: خوب، نیکو)
خار: تیغ درخت - هم آوا: (خوار: آسان، ذلیل، زبون)

درک و دریافت

نغز کی و عاطفی، زیرا با تناسب ای آوایی مناسب
و ایجاد موسیقی، عواطف و احساسات شخصی عاشقانه
و عارفانه را بهتر به خواننده منتقل می کند.

۱ کدام نوع لحن برای خوانش این شعر مناسب است؟ چرا؟

۲ چرا این سروده، در ادب غنایی جا می‌گیرد؟

زیرا با زبانی نرم و لطیف، احساسات، عواطف شخصی و حالات عاشقانه و عارفانه را بیان کرده است.